

בלבבי משכון אבנה

נקודה

מתוך הפרשה

בראשית

נאמר בפסוק השני בתורה "וחושך על פני תהום" יואיל רבנו לבאר מדוע נאמר דייקא פני תהום ולא על התהום או בתהום (בסוף הפסוק נאמר שוב לשון על פני המים) מלבד הכוונה הפשטית.

■ ביאור מורינו הרב שליט"א

עפר וזהו חושך – אש על פני תהום. תהום היינו או מים, כ"כ רש"י וז"ל על פני תהום – על פני המים שעל הארץ, עכ"ל. או תהום רוח כמ"ש ר"מ בוטריל שם וז"ל: על פני תהום הוא יסוד האויר, האויר וקראו תהום בסיבת שני חלקיו מהאויר כי הנה יסוד האויר נחלק לשני חלקים העליון הוא חם זך ויבש, והשני הוא תכלית חזרת כוח הניצוץ בשמש המתהפך, והוא מקום הגעתו בעבים, ושם יסודו מים בפועל להוקיר דהוא קר עכ"ל.

ולפי זה "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים" או בתוך המים והם עושים הגלים, או רוח על המים כסדר היסודות אש-חושך – רוח, מים והבן.

לשון פני, נשמע בב' משמעויות
א. לשון פנימיות – בתוך הדבר (אור פנימי)
ב. לשון פנים – על הדבר (אור מקיף)
כתב רבי יוסף בכור שור (בראשית שם) וז"ל :
וחושך על פני תהום, כלומר עיקר מעמדו על פני תהום, כי כל דבר עמוק מאוד אין האור שולט בו ויש שם חושך לעולם עכ"ל, והרי שפני לשון תוך, ובעומק התהום לעולם חשוך. אולם כפשוטו, חושך על פני תהום, היינו שנמצא על התהום וחושך היינו אש, אש חשוכה, י"א – יסוד האש, (עיין פירוש ר"מ בוטריל, ספ"י פ"א), וי"א שהוא חושך של העדר, (רבנו בחיי בראשית א' ד').

לסדר היסודות בעוה"ז הוא אש רוח מים

לעילוי נשמת

יעקב ב"ד מיכאל ז"ל
נלב"ע יא' חשון תשע"ט
מינה בת קלמן ע"ה
נלב"ע כט' תשרי תשע"ט

ת.ו.צ.ב.ה

בלבבי משכון אבנה

נקודה

מתוך הפרשה

נה

נאמר בפרשת נח (ו, יג), "ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם וגו'". יואיל רבינו לבאר (מלבד ההבנה הפשוטית); מדוע נאמר דייקא בפסוק "מפניהם", דלכאורה היא מילה שאיננה הכרחית להבנת הפסוק.

• ביאור מורינו הרב שליט"א

כמ"ש רבותינו (ועיין זוה"ק ח"ג, קעב ע"א, ועמק המלך ש"א פרק נט, ובמקומות רבים בדברי רבותינו). ולכך הופך את פני הדור לפני הכלב.

וזש"כ "חמס מפניהם", שמכח חמס שהוא כח עמלק כנ"ל, הפכה פניהם לפני כלב. כי מידת הכלב לגזול ולחמוס, כמ"ש בכתב סופר (בראשית ד, טו) וז"ל, מידה רעה שבבני האדם, שאף להעשיר ולא ישבע, לא ידע שבעה ומבקש שאינו שלו, גוזל וחומס וידוע מהכלב יש בו מידה רעה הלז, וקרא כתיב (ישעיה נו, יא) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, עכ"ל. ורמז לדבר, דכתיב ככלוב (לשון כלב) מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה על כן גדלו ויעשירו. ועיין עוד עקידת יצחק (על אתר ד"ה אמרו במדרש), מעשי ה' (בראשית פרק כג ד"ה ועל אלו הפילוסופים), שלל דוד (פסוק ט), הכתב והקבלה (תולדות כז, ז), חתם סופר (נדרים צא ע"ב ד"ה ובפרשת השבוע), ותפארת שלמה (על אתר ד"ה כי מלאה).

בתרגום ביאר כפשוטו, מן קדם עובדיהון בישיא. ועיין רד"ק על אתר, שלכך כתיב "בא לפני". ובעומק "בישיא" מלשון בושת – בושת פנים, ולפ"ז מבואר חמס "מפניהם" דייקא, כי החמס העלה בושח על פניהם, אולם היו עזים ככלב ולא בושח, וכדלהלן.

וביתר חדות, אמרו (סנהדרין קח ע"א) אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. וכתיב החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם, אמר רבי אלעזר: מלמד שזקף עצמו כמקל, ועמד לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו: רבוננו של עולם, לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם.

וכפשוטו זקף עצמו, היינו כאמרם (ויק"ר לג, ג) סאה מלאה עוונות, גזל מקטרג בראש. וזהו זקף עצמו, כי הוא בראש. ועיין רבינו בחיי (על אתר פסוק יב). אולם בדקות יותר, גזל בראש, היינו שנמצא על ראשו של אדם על פניו. וזש"כ חמס מפניהם דייקא.

ובאופן נוסף אמרו חז"ל (זוה"ק בראשית, פה ע"א) כי מלאה הארץ חמס מפניהם, אלין אינון עמלקים וכו', ומאלין דאישתארו מנהון בגלותא רביעאה, אינון בישיין בקיומא סגי, ואינון קיימין על ישראל כלי חמס. ועיין תיקונים (תיקון סט, קיג ע"א) והנה בגלות רביעית, עליה אמרי (סוטה מט ע"ב) פני הדור כפני הכלב, והוא מכוח עמלק ששולט עליהם ונקרא כלב

בלבוי משכון אבנה

נקודה מתוך הפרשה

לך לך

כתיב בפרשת לך לך (יב, ה) "וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בְּנֵי־אֶחָיו וְאֶת־כָּל־דְּכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן". ויש לעיין; מדוע נאמר "וַיֵּצְאוּ", ולא הסתפק הכתוב במילים "וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן".

ביאור מורינו הרב שליט"א

וילך אברם ולא נתעכב לשום סיבה ועזב את אביו ומולדתו, עכ"ל. וז"ש "וַיֵּצְאוּ לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן", שנעשה הכל בזריזות, הן יציאתם והן ביאתם במהרה. וכלשון האלשיך (שם), כאשר חשב ללכת ארצה כנען כך לא שקט עד הדבק וימשך עד הקדושה, וילכו ארצה כנען, כי ה' גמר בעדם להביא טובתם אל הפועל, עכ"ל.

וביאר זאת בבן פורת יוסף (על אתר), וז"ל כי נודע ענין יציאת נשמת הצדיק לעוה"ז הוא להיות בן למלכות, שתעלה מעשיה עם נפשין דעשיה אל העולם שלמעלה מהם, וז"ש "וַיֵּצְאוּ לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן", שהוא מלכות דעשיה שיש (בה) כוח אחיזה אל הקליפות, ומיד "וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן", שלא נאחו בהם הקליפות, עכ"ל. והבן שכאשר יש אחיזת הקליפות, ישנם עיכובים מכוחם, אולם מכיון שלא נאחו בהם הקליפות, נעשה הכל בזריזות. [ועיין אגרא דכלה (על אתר)].

ביאור נוסף, הנה איתא בזוה"ק (בראשית ע, ט) ויקח אברם את שרי וגו', מהו ויקח, אלא אמשיך לה במילי מעליתא, בגין דלית ליה רשו לבר נש לאפקה איתתיה למיהך בארעה אחרא בלא רעותא דילה וכו', ובגין כך ויקח אברהם, משך לה במילין ואודע לה ארחיהון דאינון בני ברא כמה בישין.

ומבואר בזה שלא ידעו להיכן הולכים כי אם ידעו הרי אמרו (כתובות ק"ע"ב) הכל מעלין לארץ ישראל. אולם יש שפירשו שידעו להיכן הלכו, עיין אור החיים (על אתר). ולפ"ז ביאור הכתובים "וַיֵּצְאוּ לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן", שאף היציאה יש בה מצווה. או מפני שכך ציוה ה' – לך לך מארצך וגו', או מפני מצות עליה לא"י. וכבר דנו רבותינו האם מצוות ארץ ישראל היא רק הישיבה בה או אף העליה, ואכמ"ל.

עיין באלשיך (הערה יז) ששאל שאלה זו. הנה ראשית היציאה והליכה לארץ כנען, כבר היה על ידי תרח, כמ"ש (בראשית יא, לא) וַיִּקַּח תָּרַח אֶת־אֲבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בְּנֵי־הָרָן בְּנֵי־בְנוֹ וְאֶת־שְׂרֵי כָלְתוֹ אִשְׁת־אֲבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאֹרֶן כְּנָעַן לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וביאר החזקוני (שם), וז"ל, ולא הספיק תרח לבוא בארץ כנען וימות בחרן. ומיד כתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו', יציאה "חדשה" על מנת ללכת לארץ כנען.

והבן, שהייתה כוונה ללכת לארץ כנען ע"י תרח עם אברם וכו' וזה לא נתקיים. וכאן יש כוונה חדשה ע"י ציווי ה' לאברם, ולכן כתיב; "וַיֵּצְאוּ לְלַכְת' אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן". והיינו שנתחדש כאן יציאה חדשה ללכת ארצה כנען ולא המשך יציאתו של תרח. וזהו פשוטם של מקראות. [עיין אבן עזרא (על אתר), אלשיך (על אתר), וספורנו (על אתר)]. אולם אמרו (זוה"ק, לך לך ע"ז ע"ב) דכיון דחמא תרח דאברהם בריה אישתזיב מגו נורא, אתהדר למעבד רעותיה דאברהם, ובגין כך ויצאו איתם תרח ולוט, ובשעתה דנפקו, מה כתיב, ללכת ארצה כנען, דרעותא דלהון הוה למיהך תמן, מכאן אוליפנא, כל מאן דאתער לאתדכאה מסייעין ליה, תא חזי דהכי הוא, דכיון דכתיב ללכת ארצה כנען, מיד ויאמר ה' אל אברם לך לך, ועד דאיהו לא אתער בקדמיתא לא כתיב לך לך.

והרי שמעשה תרח היה אתערותא דלתתא לציווי הקב"ה ללכת אל ארץ כנען. וזהו שורש תשובת תרח – שאמרו חז"ל – שעשה תשובה בסוף ימיו. תשובה לשוב לשורשו לקב"ה, ולשוב לשורש היצירה; ארץ כנען – ישראל. כמ"ש חז"ל (יומא נ"ד ע"א) מציון הושעת העולם. [ועיין ספר אפריון (על אתר)].

וביאור נוסף ביאר האור החיים (על אתר), וז"ל כוונת הכתוב הוא להודיע חיבתו של אברהם, שלא נתעכב אפילו שעה אחת, אלא בגמר דברי ה' לך לך, תיכף

בלבבי משכון אבנה

נקודה מתוך הפרשה

וירא

נאמר בפרשת וירא (יח,ב) "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא וַיִּרְץ לְקִרְאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה". ויש להבין מדוע נאמר תיבת "וְהִנֵּה" בפסוק, שלכאורה לא נדרשת להבנת העניין.

• ביאור מורינו הרב שליט"א •

והנה לשון 'הנה' פעם ראשונה שמופיע בתורה כמ"ש לעיל, הוא גבי וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְּרִי־עֵץ זָרַע זָרַע לָכֶם יְהִיָּה לְאֹכְלָהּ. ובתוכו עץ הדעת, שלא הותר להם לאכלו מייד אלא לאחר זמן – בשב"ק, כמ"ש רבותינו.

והנה זמן אכילת אדה"ר מעץ הדעת היה שעה עשירית, וכמ"ש (סנהדרין לח ע"ב) תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרח. והנה שעה עשירית, היא קודם פלג המנחה שראוי לקבל שבת, ועליו נאמר (שמות טז, ה) וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר־יִבְיֵאוּ. ואז היה צריך אדה"ר להכין את מאכלו מעץ הדעת לשבת אולם – לא לאכלו. אולם במקום להכין בחינת 'הנני', לקחו ואכלו עתה, ללא העמדת עצמו במדרגת 'הנה – הנני'.

ולפ"ז ביאור הפסוק הִנֵּה נִתְּתִי לָכֶם וּגּו', היינו שנתן למי שהוא במדרגת 'הנני', והבן. וקלקול זה, תיקן אברהם בעקדה שאמר – 'הנני'. ונגלה לשון 'הנה – הנני' בראיית מלאכים, שבאו לברר על לידת יצחק. ששלמות מדרגתו בעקדה שבה אמר אברהם 'הנני'. ובאו להכינו ללידת יצחק, (בראשית יח, י) כִּפְעַת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ. ושנה (כִּפְעַת חַיָּה), זו הוא זמן להכנה, שיהא מוכן לדבר.

כפשוטו, כתב בספר חשק שלמה (השורשים אות ה', שורש 'הן'), וז"ל, הן או הנה, מלים בקריאה בלתי מורה על עניין עומד בפני עצמו, רק באה לפאר הדיבור וילפותו, שבזולתה אע"פ שהיה כוונת המאמר מובן היה, אעפ"כ כתבשיל בלי תבלין שמשביע ואין לו טעם, ובאה מילת 'הן' ו'הנה' לתבל המאמר ולהטעימו, עכ"ל. ועיי"ש. וזהו פשוטם של דברים. וכן אמרו חז"ל (ילמדנו) דומים כבני מלאכים, וכל מראה חדש מפליא ונבדל, נאמר בו לשון 'הנה', והבן, וכדלהלן.

ועתה נבאר את שורש מילת 'הנה': פעם ראשונה שכתוב בתורה לשון 'הנה' הוא (בראשית א, כט); "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נִתְּתִי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂבוֹ זָרַע זָרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְּרִי־עֵץ זָרַע זָרַע לָכֶם יְהִיָּה לְאֹכְלָהּ".

והנה מלשון 'הנה' נאמר מילת 'הנני'. וכתוב (בראשית כב, א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אֲבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי, ופרש"י וז"ל, כך היא עניינתם של חסידים לשון ענווה הוא ולשון זימון, עכ"ל. (ולהלן לז, יג) כתב לשון ענווה וזריזות.

והנה מילת 'הנה' שורשה אותיות ה-ן, שעליהן אמרו חז"ל שהן אותיות שאין להן זוג, בסוד (במדבר כג, ט) הֲנֵעַם לְבָדָד. כי שאר האותיות יש להן זוג; א"ט ב"ח וכו', י"צ כ"פ ל"ע וכו'. וזהו לשון הנה – הנני. הנני מפנה את עצמי, ואין כל עסקי אלא בעניין זה, נבדל מן הכל ומוכן ומזומן לדבר זה. וכתוב (במדבר לא, טז) "הֲנֵה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבֵּר בְּלִעָם לְמִסְר־מַעַל בְּה' עַל־ דְּבַר־פְּעֹר וּגּו'". וכתב רש"י, וז"ל, הן הנה מגיד שהיו מכירים אותן, זו היא שנכשל בה פלוני, עכ"ל. והיינו שדבר שאינו ניכר, מתערב עם המדמים לו, ומלות הן-הנה, מבדילה אותו מזולתו, ונעשה ניכר לעצמו.